

TÜRK KÜTÜPHANECİLER DERNEĞİ BÜLTENİ

Cilt : II

1 9 5 3

Sayı : 2

ARŞİV VESİKALARININ KORUNMASI

Hadi H. TAMER

Istanbul Arkeoloji Müzeleri
Yüksek Kimya Mühendisi

Arsırlar boyunca elden ele geçen ve ekseriya gayri müsait şartlar altında saklanan arşiv vesikalarının harâbiden korunması vazifesi de kimya ilminin yüklendiği vecibelerdendir.

Bu vesikaların maruz kaldığı tahribata saik olarak, böcekler, bakteriler, nantarlar, ultraviole infraruj şualar, rutubet ve bilhassa asitlerin tesirini gözönünde tutmak icap eder.

Vesikaların zamanla iktisap ettiği bir nevi kırılğanlığın başlıca âmili olan bu asitlik keyfiyetinin menşelerini bilhassa üç sebebe istinat ettirmek mümkündür: 1) Kâğıdın yapılışı 2) mürekkebin terkibi 3) depolama şartları.

Hiç bir zaman asitliği sıfır olan bir kâğıd bahis konusu değildir; fakat (PH) beşin altında bir kâğıdın da uzun müddet salâbetini muhafaza ettiği görülmemiştir. Nitekim çok tahribe uğramış bazı kâğıtların asitlik derecesi ölçüldüğünde (PH) 3,1 e müsavi olarak bulunmuştur. ¹

¹ Mutedil mahlûllerde H⁺ ionu tekâsüfiyetinin OH-ionu tekâsüfiyetine ve bu suretle her ikisinin de 10-7 ye müsavi olduğu malumdur. Binaenaleyh bir mahlûlün H⁺ionu tekâsüfiyeti 10-7 den daha büyüğe o mahlûl asitlidir, yani asitlik ve hatta kalevillik H⁺ionu tekâsüfiyetiyle ifade edilebilir. Fakat bu hususta daima on üstü nakıs kullanılacağına daha basit bir ifade ile nakıs logaritma H⁺ionu tekâsüfiyetine (PH) denmiş ve bu suretle bir mahlûlün H⁺ionu tekâsüfiyeti on üstü nakıs yedidir denecek yerde (PH) yedidir denmiştir, binnetice (PH) 3,1 kuvvedice asit, (PG) 5 zayıf asit (PH) 7 mutedil (PH) 8 çok zayıf kalevi (PH) 13 kuvvetli kalevi mânâsına gelir.

Bilhassa XVI, XVII ve XVIII. asır kâğıtlarının asitliği imâlat ve aharlama² esnasında kullanılmış olan şap'a atfedilir³. Filhakika bu tuzun mebzulen kullanılmasının kâğıdın asitliğini (PH) müsavi dört civarına getirdiği bittecrübe tespit edilmiştir.⁴

Bundan başka bilhassa XVIII. asırda beyazlatıcı olarak kullanılmış olan klor'un kâğıd hamurundan iyice yıkanıp, bertaraf edilmemesi neticesinde tahripkâr tesirler ika ettiği muhakkaktır.

Gerçi bazan kullanılan odun külü ve mümasili maddeler⁵ terkiplerindeki güç münhal kalsiyum ve magnezyum karbonatlarının, fosfatlarının sayesinde bu asit reaksiyonlara nisbî bir tampon teşkil etmişlerse de ne onlar ne de yıkama sularının muhtevi olduğu kalsiyum ve magnezyum hidrokarbonatlar yukarıda adı geçen maddelerin kâğıdın bütün hayatı boyunca büyük menfi roller oynamasına pek de mani olamamışlardır.

Diğer taraftan bilhassa XVII, XVIII ve XIX. asırda kullanılan

² Ahar : Yazı yazarken vaki olan hataların tashihinde silintinin belli olmaması ve iz bırakılmaması için kâğıdın üzerine sürülen bir mayidir. Bu sayede pürüzlü, mesameti geniş, kısmen kaba, delikli ve kalemin yürütmesine gayri müsait, mürekkebi yaymağa müstaid ham kâğıd ıslah edilmiş ve bu aharlama sayesinde kalemin seyri ve mürekkebin ceryanı temin edilmiş olur. Eski hatatlar evvelce tabakalarla ham kâğıt alır ve aharla ıslah ettikten sonra kullanırlardı. Şarkta yapılan kâğıtlar umumiyyetle böyle bir ahar amelîyesine muhtaçtı. Bugünkü kâğıtların her ne kadar üzerleri cilâlı ise de üzerlerine yazı yazıldıktan sonra tashih etmek, silmek icap ettiği zaman mürekkebin izi kalır ve bazılarında ise üzerindeki ince cilâ tabakası gider. Halbuki aharlama kâğıtları birkaç defa silinir ve iz bırakmaz. Hatta aharlama kâğıtları mahalle mekteplerinde mümarise için karalamalar yazdırılır, süngerle silinir tekrar yazdırılır ve bu birkaç defa tekrarlandığı halde kâğıt bozulmazdı (Kilisli Rifat Bey tarafından tertiplenen "Gülzarı savab"tan).

³ "İmdi gerektir ki evvelâ beyaz şapı havanda döğeler..... badehu tekne içine boşaltıp gayet ıssı iken ol şaplanmış kâğıtları ana çekeler....." (Risale-i hat s. 73. Gülzarı savap s. 75-76). "Nişayı paluzuk kıvamında tahbedeler, içine iki dirhem nebat ve iki dirhem meshuk (dövülmüş) şap koyalar..." (R. Hat s. 79. G. S. s. 82).

⁴ Kimyevi ifadesi KAL (SO₄)₂. 12 H₂O olan bu adı şapların sudaki mahlûlü bir taraftan SO₄-ionunu diğer taraftan K' ve Al³⁺ionlarını bol miktarda havdır ve binnetice sulfat asidi (zaç yağı) alüminyum ve potasyum reaksiyonlarını verir.

⁵ "Bellud şeceri (palamud ağacı) külünü bir bez parçasına çıkın edip çölmek içinde kaynasalar ol... (R.H. s. 75. G.S. s. 78). "Bellud odunun külünü bir bez içine çıkın edip üç dirhem miktarı şap ile (bile) muhkem kaynadalar..." (R.H. s. 79. G.S. Üniversite Kütüphanesi yazma nüsha) s. 33. G.S.-K. Rifat tertibi—s. 85.

mürekkeplerin tekipleri itibariyle asit olmaları da kâğıdın tahribe uğrama sebeplerinden birini teşkil etmiştir⁶.

Depolarda, kâğıt eserlerin muhafaza edildikleri binalardaki havanın ihtiva ettiği asit buharları da bilhassa rutubet müvacehesinde mühim bir tehlike tevlid eder; bugün yalnız bir ton kok kömürünün otuz kilodan fazla kükürtdiöxyd iatışarına sebebiyet verdiği bittecrube tespit edilmiş bir hakikattir⁷ ve binnetice meselâ Londra şehrinin meşhur sisleri senede 750.000 ton sulfat asidi nakletmektedir. Buna ışığın, suhunetin, tozun ve ellerden geçen kirin tesirini de ilâve edersek bu yönden uğranılan zararlar da kendiliğinden meydana çıkar. Zaten bunun içindir ki birçok kütüphaneler, büyük masraflar ihtiyar ederek bina içerisine nüfuz eden havayı bu bakımdan da kontrol altına almaktadırlar⁸.

İşte yukarıdan heri anlattığımız bütün bu müşahedeler, arşiv vesikalarının korunmasında tatbik edilecek metot ne olursa olsun, her şeyden evvel bir "asit giderme" ameliyesinin yapılması lüzumunu belirtmektedir.

Nitekim yermiş iki saat, yüz santigratta yapılan bir laboratuvar tecrübesi asidi giderilmiş bir kâğıdın mukavemetinin on misli arttığını göstermiştir.

"Asit giderme" için muhtelif usuller mevcutsa da bunlar içinde en zararsız ve en müessiri, kalkerli muntakalarda inial edilip dolayısıyla nesîçleri arasında kalsiyum karbonat ihtiva eden kâğıtların

⁶ "On düde miktarı islannı ve süzölmüş asel kıvamında zamkı arabî ile zikrolunan düdeyi havan içine koyalar mazı suyun ve narkabı suyun ve zacı kibrisi suyun bir yere cem'edip bir miktâr demir hurdesiyle muhkem kaynadalar... gayet âlä midad ola" (Risalei hat, s. 86, G. Savap — Üniversite Ktp. 2567 — s. 35, G.S. s. 94) "Ve zacı kibrisiden rubu mazı miktarı zacın göztaşına mâil olanmdan alıb anı dahî şahkedip gayet iyi sirke ile ıslayalar ta kim fazilâ..." (R.H. s. 86, G.S. s. 95). "...Badehu yine bir iki dirhem miktarı zaç suyu on beş dirhem miktarı üzere' gulâb ile veyahut sirke ile hal etsicler âlä midad ola" (G.S. s. 97). "Ekşi narı sıkıb içine sirke mayası katıp ol nar sirkisini midad için hıfzadeler lâzımdır ve midadı mutavasın bir eczası budur ve jengâr ve zac ve demir pası konulmaktır ve bakır ve kurşun kablara konulamamak gerektir. Ancak şişe için de hıfzolunmak gerektir." (G.S. s. 97).

⁷ H. Tamer: Suhunet değışikliklerinin tesirleri Ist. A. Muzeleri Yılığı Nu: 5, s. 83 v.d.

⁸ Meselâ Paris Milli Kütüphanesindeki tesisat.

bittecrübe sâbit fevkalâde mukavemetinden mülhem olarak Amerika'da, bilhassa Berroh tarafından geliştirilen şekildir⁹. Bunun ana hatlarını kısaca kaydedelim :

Vesika evvelâ bronz tellerden yapılmış iki kafes levha arasında yerleştirilir, müteakiben, bu kafesler —tabii vesika da beraber— takriben yirmi dakika kadar %0,15 lik bir kalsiyum hydroxyd mahlûlünde tutulur, bu esnada kâğıta mevcut asid tadil olunmuş olur bundan sonra kafesler ikinci bir mahlûle —%0,20 lik kalsiyum bikarbonat mahlûlü— daldırılır, orada da yirmi dakika kadar tutulur, bu suretle kalsiyum hydroxyd'in fazlası karbonata tahvil edildiği gibi, kalsiyum karbonat'ın kâğıda nesigleri arasına terâkümü de sağlanmış olur.

Kalsiyum karbonat burada stabilizör bir rol oynamaktan başka ilerde teşekkül edebilecek herhangi bir asit tesirine de karşı koymaktadır.

Yukarıdaki muamelelerin hitamında tel safihalar ve vesika, hususî şekilde yapılmış bir yerde açık havada kurutulur.

Bu hazırlayıcı mahiyetteki ameliyeden sonra, esas korunma usullerini gözden geçirmek icap eder.

Bugün arşiv vesikalarının korunmasında bilhassa iki usul üzerinde durulmaktadır.

Bunlardan "CREPELİN" usulüne, geçen yıl Avrupa'da yaptığım tetkikler esnasında bilhassa Stokholm'deki Kralliyet Arşivinde¹⁰ ehemmiyet verildiğini müşahede ettim. Adı geçen müessesedeki çalışmaları idare etmekte olan Dr. Ingvar Anderson ve bilhassa Dr. Hedar, bu tarzı daha modern olan asetat metoduna tercih etmekteydiler. Bunun sebeplerini anarken bilhassa bu iki zatın meseleyi kimya yönünden ziyade idarî cepheden tetkik ettiklerine kaniim; zira ikinci usul "Crepelin"e nispeten yeri, 12-15 senelik bir maziye sahiptir, ilk tesis masrafları da oldukça pahalıdır. Fakat bütün bunlara rağmen gerek Fransa Millî Arşivi, gerekse Belçika Krallık Umumî Arşivi ve nihayet Amerika'da, Washington'da "The federal Bureau of investigation", "The Library of Congress" Annapolis'te "The Hall of Records", Atlanta'da "The Department

⁹ The National Bureau of Standards U.S.A.

¹⁰ Riksarkivet.

of archives and history" vesaire gibi büyük ve ehemmiyetli müesseseler asetat usulünü kabul ve tatbik etmiş bulunmaktadırlar. Bundan başka bir çok mühim ve salâhiyetli müellifler bu arada Hint Millî Arşivi-kimyageri S. Chakravorti ve British Museum'dan H. M. Nixon bu metodun ve bilhassa en mükemmel şekli olan Barrow tarzını, bütün diğer tedbirlerin çok fevkinde olduğunu kaydetmektedirler¹¹. Zaten ortalama bir hesapla, "Crepelin" metodunun zaman bakımından takriben üçte birine, masraf yönünden sekizde birine tekabül eden bu usulün diğer üstünlükleri de aşîkârdır :

Crepelin sureti mahsusada bu işler için yalnız Fransa'da Lyon şehri civarında imal edilen bir nevi ipek tülbenttir, bunun vesikalar üzerine tatbiki esnasında hususi bir yapıştırıcı kullanılmakta ise de, bu madde terkindeki haşerat öldürücülere rağmen yine de muzur mahlûkat için iştah açıcı bir nesnedir. Bu sebeple bu tarzda korunmuş vesikaların daimi olarak micro-organizmalar ve haşeratin hedefini teşkil edeceği bedihidir. Buna ilâveten yine aynı yapıştırıcı dolayısıyla asitliğin artması ihtimalini de gözönünde tutmak gerekir. Diğer taraftan, şimdiye kadar bu usulün tatbik edilebildiği arşivlerden alınan raporlar, ilk birkaç sene için vesikaların salâbetini artırmış olan ipek tülbentlerin zamanla çürüdüğü ve 18-20 sene sonra bu amelîyenin tekrarı icap ettiği merkezindedir. Bunun ne mühim bir gâile olacağı düşüncesini bir tarafa bıraksak bile, harap olan ipeğin bu esnada korumakla mükellef olduğu kâğıdı da, kendisiyle beraber harabiye sürüklediğini kabul etmek icap eder.

İşte bu düşünceler, arşiv vesikalarının korunması mevzuunda yeni bir metodun doğmasına yol açmıştır.

Bundan yirmi beş sene evvel, Avrupa'da ortaya atılan ilk fikir vesikalar üzerine, sellüloz safihaları yapıştırmaı istihdaf ediyordu¹².

Terkiplerinde uygun bir plâstifiyan ihtiva eden bu safihalar tamamen renksiz ve şeffaf, aynı zamanda mukavim ve yumuşak, çok uzun zaman dayanan, hava geçirmiyen, dolayısıyla mantarların, küllerin teşekkülünü önleyen hassalarına ve sathlarının pürüzsüz

¹¹ A review of the lamination process s. 304. Lamination of paper documents with cellulose acetate foil S. 32.

¹² Bunların gayri müstakar ve dolayısıyla kâğıt için bir tehlike olan sellüloz nitrat değil sellüloz asetat olması icap ettiği derha! fark edilerek, ilgililere tamin edilmişti.

olması dolayısıyla kir tutmamalarına rağmen, tatbikteki müşkülât dolayısıyla layık oldukları rağbeti göremediler, zira bunları mükemmelen imtizaç ettirmek ve bir kauçuk merdane marifetle düzgün hale koymak nisbeten güç bir iş telâkki olunuyordu.

Daha sonra Amerikan sanayii kendiliğinden yapışan safihaları piyasaya çıkardı. Burada yapılacak iş ambalajları esnasında üzerlerine muhafaza maksadiyle konulmuş mumlu kâğıtları kaldırdıktan sonra bu safihaları restore edilecek vesika üzerine, bir kuru bezle sürmek suretile tespit etmekten ibaretti. Evvelki usule nazaran oldukça büyük bir terakki ifade eden bu tarz da, bilhassa bazı ehad-daki vesikalar üzerinde kullanılış bakımından zorluklar gösteriyordu.

Bu vadede en mühim tekâmül hamlesi, Birleşik Amerika'daki "National Bureau of Standards" tarafından yapıldı. Bu sistemde daima bir şüpheli unsur telâkki edilen yapıştırıcı ortadan kaldırı-lıyor, onun yerine sellüloz safihaları sadece hararet ve tazyik saye-sinde yapıştırılıyordu. Tabiidir ki bu suretle gerek işten ve gerek za-mandan çok kazanılıyordu.

Bu fikrin ilk tatbikati Washington milli arşivinde 1936 senesinde buharla ısıtılıp suyla soğutulan düz plâklı bir hidrolik pres marifetiyle yapıldı. Her iki yüzüne birer sellüloz asetat safihası konmuş olan vesika iki nikelli çelikten levha ve dört kat kurutma kâğıdı arasında presin altına konuyor ve bu tazyik esnasında sellüloz asetatın eriyerek kâğıda emdirilmesini hararet sağlıyordu. Neticede de soğumayı müteakip kâğıt ve asetat tamamen birbirine kaynayarak bir bütün teşkil ediyorlardı.

Bu suretle muameleye tabi tutulmuş vesikalar toza, lekeler-e karşı tamamen korunduğu gibi oldukça yumuşak ve hırpalanmaya mütehammil bir hal alıyorlardı. Diğer taraftan yazıların okunak-lılığında hiç bir değişiklik olmadığı halde hazerat, mantarlar ve küfler meselesi tamamen ortadan kalkıyordu. Gerçi vesikalar, yine de bir kâğıt gibi yırtulabilir yanabilir durumda kalmakta iseler de munzam bir yanma, parlama ve yırtılma tehlikesi mevzu bahis değildi. Burada başlıca mazhur hidrolik presin maliyetinin çok yüksek olmasıydı.

Nihayet, Richmond'daki "State Library of Virginia" müesse-sesinin vesikalar restoratörü William J. Barrow'un buluşu ortaya çıktı. Bu usul hem daha ucuz, hem daha basitti. Barrow yukarıda

kısaca anlattığımız ameliyeyi iki safhada yapmaktadır, yani hidrolik preste ısıtma ve tazyik beraber tesir ettirildiği halde, burada vesika ve asetat safihalarından mürekkep —tâbir caizse— sandviç, evvelâ ısıtılıyor, müteakiben de iki çelik merdane arasında geçirilmektedir. Bundan başka teferruatını biraz aşağıda vereceğim bu çalışma esnasında kullanılmakta olan cihaz elektrikle işlemektedir, binnetice nisbeten basittir ve soğutma teçhizatına muhtaç değildir. Ayrıca hidrolik presin düz satırlı olması bazen vesika ile asetat safihaları arasında hava habbelerinin kalmasına sebebiyet verdiği halde merdaneler bunları tamamen bertaraf etmektedir.

Şimdi bu çalışma tarzının kısa bir tarifini yapalım :

Yukarıda anlatılan şekilde asitliği giderilip kurutulmuş vesika kendisinden biraz büyük bir sellüloz asetat safıhası üzerine konur, vesikamın üstünede alttakinin aynı eb'atta bir ikinci safiha getirilir. Bu esnada kaymayı önlemek gayesile, sellüloz asetatin asetondaki mahbûlüne batırılan bir ufak fırçanın ucunu bir iki noktaya dokundurarak her iki sellüloz tabakası yekdiğerine hafifçe raptedilir. Bundan sonra vesikaya daha fazla bir salâbet temini maksadıyla sellüloz safihalarının dış yüzlerine tesadüf eden kısma en iyi cinsten birer tabaka çok ince şifon kâğıdı¹³ konur. Zamanla sararması ihtimali de olmıyan bu kâğıdın ilâvesi meselâ bir gazete kâğıdı halindeki vesikanın kırılmaya mukavemetini on iki, yırtılmaya mukavemetini de dört misli arturmaktadır. Bundan başka yine bu ince şifon kâğıtlarından istifade ile vesikadan ayrı ve fakat dolayısıyla yine ona merbut bir kısım, bir dil elde edilebilir ki bu sayede, vesikalardan mürekkep bir cilt yapıldığı takdirde, bizzat vesikaya nazaran daha yumuşak olan bu kısımdan istifade edilir ve bu suretle de sahifelerin çevrilmesinden vesikaya intikal edecek yük hinnisbe tahfif edilmiş olur.

Bu şifon kâğıtların dışına da birer tabaka yarı şeffaf proje kâğıdı¹⁴ ve en dışı da birer beyaz kurutma kâğıdı konur. Gerek bu kurutma kâğıtlarının ve gerek proje kâğıtlarının —yani son iki

¹³ Şifon kâğıdı yalnız paçavradan yapılmış kâğıt demektir. İngilizler buna "tissue-paper" diyorlar. Benim bizzat görüp tatbik ettiğim kâğıtların inceliği bizim pelür dediğimiz kâğıtlar inceliğinde idi. Yalnız hemen işaret edeyim ki piyasada mevcut pelür kâğıtları bahis konusu şifon kâğıt değildir ve bunların rengi atar

¹⁴ Memleketimizde meşhur markasından galat olara Aydinger diye anılmaktadır.

tabakanın— vazifesi diğerlerini ameliye esnasında korumak ve sevk etmektir.

Bir kere daha hülâsa edersek: vesikanın her iki tarafında birer tabaka sellüloz asetat, onların dışında birer ince şifon, onların dışında birer proje kâğıdı ve nihayet onların dışında da birer beyaz kurutma kâğıdı vardır. Bu suretle hazırlanan sandviç âlete sevk edilir. Âlet başlıca iki kısımdan mürekkeptir: evvelâ alüminyumdan büyük iki plâk vardır; bunlar yüz elli derece santigrada kadar ısıtılırlar, ikinci kısmı teşkil eden elektrikle müteharrik çelik merdaneler bunlarla synkronize dılmıştır ve âlet işlemeye başlar başlamaz harekete geçerler.

Sandviç sıcak plâkların arasına girer, plâklar kapanır, 25 saniye kadar ısıtma işine devam edilir, sonra plâklar açılır ve sandviç dönmekte olan merdaneler arasına sevk edilir ve orada kuvvetlice tazyik edilir¹⁵. Bu ameliye de yirmibeş saniye kadar sürer ve bu suretle konservasyonu tamamlanmış olan vesika merdanelerden kurtarılır, kendisine taşıyıcılık etmiş olan proje ve kurutma kâğıtlarının arasından ayrılır.

Vesika bütün bu ameliyeler zarfında çok kuru bir hal aldığından, muhitin rutubetine intibakını sağlamak için, hafif bir tazyik altında bir müddet olduğu gibi bırakılır.

Gün sonunda sabahtan beri, konservasyonu yapılmış bütün vesikalar yekdiğerinden kartonlarla ayrılmış olarak, hep birden bir perdah presinde kuvvetlice tazyik edilir, ve bu tazyik altında sabaha kadar tutulur.

Sabahleyin, zikri geçen presin altından çıkarılan vesikanın etrafındaki fazla kısımlar atılır ve tuvaleti tamamlanır.

Neticede vesikanın görünüşünde hiçbir değişiklik husule gelmemiştir, evvelce ne kadar okunaklı ise o hassasını aynen muhafaza etmektedir, fotoğrafının çekilmesine de hiç bir mâni yoktur. Yalnız vesikanın sıklığı ve bazan da kullanılan şifon kâğıdına tâbi olarak kahlılığı pek az artar. Fakat buna mukabil vesika, bakteriler, mantarlar, haşerat, ultraviöle, infraruj şualardan, kirden tozdan ve diğer harici tesirlerden pek uzun müddet için —adeta ebediyen— korunmuş ve sağlamlaşmış olur.

¹⁵ Santimetre kareye 20 - 140 kg

Eğer vesikanın yalnız bir tarafına asetat safihasından sonra plân muşambası konur, diğer yüzde asetat yalnız bırakılırsa vesikanın okunaklılığı artar, fakat bir parlaklık hasıl olur. Halbuki iki yüzde de ince şifon kullanıldığı takdirde pek az bir matlaşma olur—sada umumi görünüş çok güzel ve tabiidir.

Bazı haritalar için, arka yüze ince bez kaplamakta mümkündür, bu takdirde ön yüzde ya sadece asetat veyahut yine mutad olduğu gibi asetat ve şifon kâğıtla kaplanır, her iki tarzda da alınan neticeler fevkalâdedir, büyük bir salâbet temin edilmiş olur.

Vesikanın toz haline gelmeye yüz tutmuş kısımlarına yukarıda bahsedilen aseton-asetat mahfûlünden sürmek, takviye için şayanı tavsiyedir.

Eksik kısımlar için aynı, elâstikiyet ve imbisat emsallerine malik aynı kalınlık ve mukavemette yani aynı evsafı haiz kâğıt¹⁶ kullanılabileceği gibi üç şifon tabakasını iki asetat safihası arasında tıpkı vesika gibi bir muameleye tabi tutmak suretile elde edilecek bir nevi kâğıtla tamamlamak da mümkündür.

Bizler gibi çok eski bir tarihe malik olan bir milletin arşiv vesikalarının millî ve beynelmîlel değeri hakkında söz söylemek zait olur. Bu kadar kıymetli ve mebzul vesaikin zamanın hoyrat elinden kurtarılması, vikaye edilmemesi ne kadar lüzumlu olduğu bedîhidir.

Einaenaleyh, Avrupa ve Amerika'da dev adımlarıyla ilerlemiş olan korunma usullerinin bizde de tatbik zamanı gelmiş ve hatta gecikmiştir kanaatindeyim. Uzun yıllardan beri titiz bir itina ile tasnif edilmekte olan Müzeler Arşivinde, Başvekâlet Arşivinde ve kütüphanelerimizde restore edilmeye muhtaç pek çok eser bulunduğu muhakkaktır.

Bunların, bilgili eller marifetiyle, "ebedî hayata" kavuşturulmasını burada bu vesileyle bir kere daha temenni ederim.

¹⁶ İtalya'da "Istituto di Patologia del Libro"da bunlar Enstitünün kendi imalâthanesinde yaptırdığı eşit kâğıtla tamamlanır "Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, cilt I. sayı 2, s. 137 (Bir kitap hasanesine dair, Hadi H. Tamer)".

B İ B L İ Y O G R A F Y A

- 1 — NEFESZADE İBRAHİM : *Risale-i hat*, XVI. asır yazmalarından, Topkapı Sarayı Kütüphanesi.
- 2 — ALEXIS PIÉMONTOIS : *Secrets*, XVII. asır. Bb.N. de Paris.
- 3 — HOFFMANN CARL: *A practical treatise on the manufacture of paper*, Philadelphia 1873.
- 4 — L. DESMAREST et S. LEHNER: *Fabrication des encres*, Paris 1923.
- 5 — CHAMPUOR, MALEPYRE VILLON et A. CHAPLET: *Encres*, Paris 1927.
- 6 — PLENDERLEITH H. J.: *The conservation of Prints Drawings and Manuscripts (Mousson v : 29/30 S: 81)* Paris 1930.
- 7 — TORREY, W. V. and SUTERMEISTER: *A brief study of some old papers*, Washington 1933.
- 8 — N. B. S.: *A study of the deterioration of books papers in libraries*, Washington 1933.
- 9 — KIMBERLY, A. E. and B. W. SCRIBNER : *Summary report of Bureau of Standards Research on preservation of records*, Washington 1934.
- 10 — ZIMMERMAN, ELNER WEBER, CHARLES G. KIMBERLY ARTHUR E.: *Relation of ink to the preservation of written-records*, Washington 1935.
- 11 — JARRELL T. D. HAUKINS J. M. and VEITCH: *Deterioration of Book and records papers*, Washington 1936.
- 12 — JULIUS GRANT : *Books and Documents dating permanence and preservation*, London 1937.
- 13 — SHAW, MERLE B. and O'LEARY MARTIN J. · *Effect of filling and sizing materials on stability of book papers N.B.S. (RP)*, Washington 1938.
- 14 — BARROW W. J.: *The Barrow method of laminating documents J.D.R* Washington 1939.
- 15 — KİLİSLİ RİFAT: *Güllizar-ı savab*, İstanbul 1939.
- 16 — LAUNER, HERBERT : *Determination of the PH value of papers N.B.S (RP)*, Washington 1939.

- 17 — SCRIBNER B. W.: *Comparison of accelerated aging of record papers with normal aging for eight years*, Washington 1939.
- 18 — KANTROWITZ MORRIS SPENCER, ERNEST and SIMMONS ROBERT : *Permanence and Durability of paper U.S.G.P.office*, Washington 1940.
- 19 — SCRIBNER B. W.: *Protection of documents with cellulose acetate sheeting*, Washington 1940.
- 20 — WATERS, CAMPBELL E.: *Inks*, Washington 1940.
- 21 — INDIA L RECORD DEP.: *Notes on preservation of records*, Simla 1941.
- 22 — RÉNE ESCOURRUO : *Le papier*, Paris 1941.
- 23 — ADELAIDE, E. MINUGOE : *The repair and preservation of records N.A.U.S.*, Paris 1943.
- 24 — BARRON W. J.: *Restoration Methods (The American archivist VI)* Paris 1943.
- 25 — JUAQUIM NABGO : *A conservação das nossas Bibliotecas e arquivos* Rio de Janeiro 1943.
- 26 — LAUNER, HERBERT WILSON, WILLIAM: *The photochemical stability of paper (paper trade J. 116)*, Rio de Janeiro 1943.
- 27 — EVANS D. L.: *The lamination process a British view (B. Records A. T. section B. 18)*, London 1945.
- 28 — S. CHAKRAVORTI : *A review of the lamination process*, N. Dethi 1947.
- 29 — H. M. NIXON : *Lamination of paper documents with cellulose acetate foil* London 1949.
- 30 — BARROW W. J.: *Black writing ink of the colonial period (the A. Arch. XI)*, London 1948.
- 31 — BARROW W. J.: *Procedures and equipment used in the Barrow method of restoring manuscripts and documents*, Virginia 1950.
- 32 — JACQUES BOLSÉE: *La restauration des documents aux archives générales de royaume*, Bruxelles 1950.
- 33 — J. FEYTAUD : *La protection des papiers d'archives contre les Vrilletes (C.R.A.A.F.)*, Paris 1951.